

BIORÓŻNORODNOŚĆ W PRAKTYCE

BIODIVERSITY IN PRACTICE

Fot. C. Karkosz

**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Centrum
Koordynacji
Projektów
Środowiskowych

UNIA
EUROPEJSKA

Centrum
Koordynacji
Projektów
Środowiskowych

Fot. Archiwum Narwiańskiego Parku Narodowego

Warszawa, październik 2012

Szanowni Państwo,

przedstawiamy Państwu publikację prezentującą efekty wdrażania Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ) w ramach V priorytetu „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych”.

Działania finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach V priorytetu to przede wszystkim czynna ochrona przyrody na obszarach chronionych, tj. działania prowadzące do ograniczenia degradacji środowiska naturalnego oraz strat zasobów różnorodności biologicznej. Priorytet stanowią projekty związane z ochroną gatunków i siedlisk w ramach sieci Natura 2000. Dopełnieniem tych działań są zadania związane z zarządzaniem środowiskiem oraz kształtowaniem postaw społecznych sprzyjających jego ochronie, takich jak opracowanie planów i programów ochrony oraz edukacja ekologiczna.

Należy zaznaczyć, że środki przeznaczone na realizację V priorytetu – 90 mln euro – są relatywnie niewielkie w stosunku do innych działań infrastrukturalnych, gdyż stanowią zaledwie 0,3% środków POLiŚ (który jest największym programem operacyjnym realizowanym w Polsce w latach 2007-2013). Niemniej jednak w skali projektów przyrodniczych są niemałą kwotą, która pozwala na prowadzenie szeregu działań mających na celu zachowanie bioróżnorodności, zgodnych zarówno z Polityką Ekologiczną Państwa czy Krajową strategią ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej, jak i dokumentami strategicznymi na poziomie Unii Europejskiej, takimi jak tzw. Dyrektywa siedliskowa czy Dyrektywa ptasia.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja pozwoli Państwu ocenić, jak duże znaczenie dla zachowania i ochrony bioróżnorodności w Polsce mają działania, które są finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Prezentując dokonania Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych – jako Instytucji Wdrażającej V priorytet – chcielibyśmy jednocześnie złożyć podziękowania wszystkim instytucjom zaangażowanym we wdrażanie POLiŚ, a przede wszystkim Ministerstwu Środowiska oraz Ministerstwu Rozwoju Regionalnego, bez których wsparcia nie byłoby możliwe wypracowanie wielu rozwiązań usprawniających wdrażanie projektów z zakresu ochrony przyrody. Serdeczne podziękowania kierujemy także do Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, który ze środków krajowych współfinansuje wiele przedsięwzięć V priorytetu POLiŚ. Ze szczególną mocą chcielibyśmy podkreślić zaangażowanie beneficjentów w tworzenie bardzo wielu cennych inicjatyw służących ochronie przyrody. Bez zaangażowania i pomocy wszystkich Państwa nie byłaby możliwa realizacja tak wielu cennych przedsięwzięć przyczyniających się do ochrony środowiska naturalnego oraz działań ograniczających utratę bioróżnorodności.

**Zespół ds. wdrażania V Priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko
Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych**

Ladies and gentlemen,

We are giving you a publication presenting the effects of implementation of Priority Axis V „Environmental protection and the promotion of ecological habits” the within Operational Programme Infrastructure and Environment (OPI&E).

Activities financed from the European Regional Development Fund within Priority Axis V, concentrate principally on active nature preservation within protected areas. This includes activities which aim at limiting the degradation of the natural environment and reducing losses in the biological diversity. Priority goes to activities related to the protection of species and habitats within the Natura 2000 network. Of importance are also activities related

to the management of the environment and forming of social attitudes favourable to environmental protection, including the elaboration of protection plans and programmes, as well as ecological education.

One should emphasise, that funds designated for the realisation of Priority Axis V – 90 million euro – are relatively small when compared to other infrastructural projects and comprise only 0.3% of all OPI&E funds (the largest operational programme implemented in Poland in the years 2007-2013). However, in relation to all projects related to nature this is a significant amount, which renders it possible to implement a series of activities aiming at the preservation of biodiversity and compliant with the National Environmental Policy, National Strategy on the Protection and Sustainable Use of Biological Diversity as well as with strategic documents at the UE level such as the Habitat Directive or Birds Directive.

We hope that the present publication will allow you to appreciate the importance of activities financed from the European Regional Development Fund and aiming at nature preservation and protection of biodiversity in Poland.

Presenting the achievements of the Coordination Centre for Environmental Projects – as an Implementing Authority for Priority Axis V – we would like to thank all the institutions engaged in the implementation of the OPI&E and in the first place the Ministry of Environment and Ministry of Regional Development, without whose support it would be impossible to elaborate the numerous solutions facilitating the implementation of projects related to nature protection. We also would like to express our gratitude to the National Fund for Environmental Protection and Water Management, which co-finances from many projects within Priority Axis V of the OPI&E. We would like especially to emphasise the involvement of Beneficiaries in elaborating numerous valuable initiatives aimed at nature preservation. Without the involvement and help from all sides it would not be possible to realize so many valuable projects aiming at protecting the environment and limiting the loss of biodiversity.

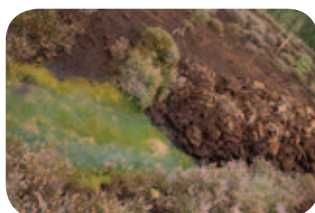
**Team implementing of Priority Axis V the Operational Programme Infrastructure and Environment
Coordination Centre for Environmental Projects**

SPIS TREŚCI / TABLE OF CONTENTS

● Informacje o programie	5
● V priorytet POIiŚ „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych”	5
● Podział na działania w ramach V priorytetu POIiŚ oraz model finansowania	6
● Kryteria wyboru i dwustopniowy system oceny wniosków	7
● Stan wdrażania V priorytetu POIiŚ	9
● Wykorzystanie alokacji, podpisane umowy	10
● Obszar realizacji projektów	10
● Gatunki objęte działaniami ochronnymi	10
● Przykładowe projekty	12
● Wnioski końcowe	20

● Information about the programme	25
● Priority Axis V of the Operational Programme Infrastructure and Environment (OPI&E): “Environmental protection and the promotion of ecological habits”	25
● Division into activities within the OPI&E Priority Axis V and the financing model	26
● Selection criteria and the two stage system of evaluating applications	27
● Implementation status of the OPI&E Priority Axis V	29
● Usage of allocation, contracts signed	30
● Area of project implementation	30
● Species covered by protective measures	30
● Example projects co-financed from the ERDF	32
● Final conclusions and summary	40

Bioróżnorodność w praktyce

Projekty realizowane ze środków europejskich w ramach V priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych” 2007-2013

Podsumowanie doświadczeń

INFORMACJE O PROGRAMIE

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ) jest jednym z centralnych, rządowych programów operacyjnych na lata 2007 – 2013, stworzonych przy współfinansowaniu ze środków Unii Europejskiej.

Strategicznym celem programu jest poprawa atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów, poprzez rozwój infrastruktury technicznej, przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej.

Na realizację programu przeznaczono kwotę prawie 28 mld euro, pochodzącą z Funduszu Spójności oraz z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, przy wkładzie krajowym wynoszącym ok. 9 mld euro.

Podział środków UE dostępnych w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko pomiędzy poszczególne sektory przedstawia się następująco:

- transport – 19,4 mld euro
- środowisko – 4,8 mld euro
- energetyka – 1,7 mld euro
- szkolnictwo wyższe – 500,0 mln euro
- kultura – 490,0 mln euro
- zdrowie – 350,0 mln euro

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko wyodrębniono 15 priorytetów, m.in.: gospodarkę wodno-ściekową, gospodarkę odpadami i ochronę powierzchni ziemi, zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska, przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska, **ochronę przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych**, sieć drogową i lotniczą, transport bezpieczny i przyjazny środowisku, infrastrukturę energetyczną i efektywność energetyczną, w tym dywersyfikację źródeł energii,

a także kulturę i dziedzictwo kulturowe oraz bezpieczeństwo zdrowotne i poprawę efektywności systemu ochrony zdrowia, infrastrukturę szkolnictwa wyższego i pomoc techniczną.

V PRIORYTET POIiŚ

„OCHRONA PRZYRODY I KSZTAŁTOWANIE POSTAW EKOLOGICZNYCH”

Realizacja i finansowanie działań z zakresu ochrony przyrody i kształtowania postaw ekologicznych jest możliwe w ramach V priorytetu POIiŚ. W latach 2007-2013 na jego realizację przewidziano 105 mln euro, z czego 89,8 mln euro stanowią środki Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Kwota ta stanowi około 0,3% budżetu całego programu POIiŚ.

Fot. A. Ostrowski

Instytucją odpowiedzialną za wdrażanie V priorytetu pn. „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych” jest **Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych**. Projekty realizowane w ramach tego priorytetu otrzymują dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w wysokości do 85% wydatków kwalifikowanych całego projektu. Ponadto wkład krajowy może zostać uzupełniony ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w wysokości do 15% kosztów kwalifikowanych.

W odróżnieniu od Instrumentu Finansowego na Rzecz Środowiska LIFE+, w ramach V priorytetu wspierane są projekty o charakterze powtarzalnym, realizowane z wykorzystaniem standardowych metod oraz narzędzi.

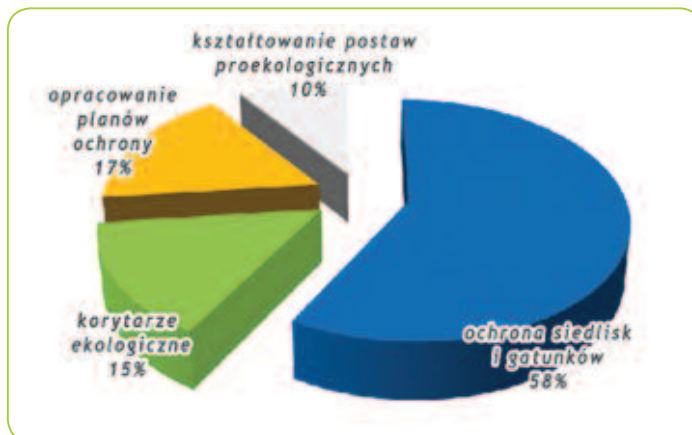
Celem V osi priorytetowej POLiŚ jest ograniczenie degradacji środowiska naturalnego oraz strat zasobów różnorodności biologicznej, jak również podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Priorytet stanowią obszary Natura 2000.

PODZIAŁ NA DZIAŁANIA W RAMACH V PRIORYTETU POLiŚ ORAZ MODEL FINANSOWANIA

W ramach realizacji V priorytetu POLiŚ finansowane są następujące rodzaje działań:

- czynna ochrona siedlisk przyrodniczych i gatunków, w tym wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej (działanie 5.1),
- zwiększanie drożności korytarzy ekologicznych (działanie 5.2),
- opracowywanie planów ochrony (działanie 5.3),
- kształtowanie zachowań i postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej (działanie 5.4).

Przyjęty dla programu model finansowania zakładał podział środków na cztery działania tematyczne wg wykresu.

Wykres: Finansowanie różnych rodzajów działań w ramach POLiŚ – w % alokacji

Alokacja na finansowanie wymienionych powyżej działań to ok. 360 mln PLN.

Czy to dużo, czy mało?

Kwota ta odpowiada wartości jednego-dwóch, przeciętnej wielkości, projektów wodno-kanalizacyjnych dla średniej wielkości aglomeracji w ramach priorytetu I POLiŚ. Natomiast w zakresie ochrony przyrody za kwotę 360 mln PLN można sfinansować ok. 150 projektów przyrodniczych. Przy czym należy podkreślić, że te 150 projektów to:

- zapewnienie ochrony kilkudziesięciu gatunków, kilkuset stanowisk i kilkuset tysięcy hektarów siedlisk przyrodniczych objętych czynną ochroną,
- kilka udrożnionych korytarzy ekologicznych lądowych i wodnych,
- wykonanie ponad 400 planów i programów ochrony,
- kilkaset przeszkolonych osób w zakresie różnych zagadnień dotyczących ochrony przyrody i środowiska,
- kilkadziesiąt tysięcy osób objętych działaniami informacyjnymi.

KRYTERIA WYBORU I DWUSTOPNIOWY SYSTEM OCENY WNIOSKÓW

Do ubiegania się o dofinansowanie realizacji wymienionych wyżej działań uprawnione są podmioty sprawujące nadzór nad obszarami chronionymi, realizujące zadania związane z ochroną przyrody lub kształtowaniem postaw społecznych, takie jak:

- parki narodowe, parki krajobrazowe i zespoły parków,
- organizacje pozarządowe,
- generalna i regionalne dyrekcje ochrony środowiska,
- jednostki organizacyjne Lasów Państwowych,
- wojewodowie,
- ogrody botaniczne i zoologiczne,
- instytucje naukowe lub jednostki badawczo-rozwojowe,
- urzędy morskie,
- inne jednostki rządowe lub samorządowe,
- inne podmioty sprawujące nadzór lub zarządzające ochroną obszarów chronionych,
- zarządcy dróg i linii kolejowych,
- policja, służba celna, straż graniczna, straż pożarna,
- ośrodki edukacji ekologicznej i instytucje oświatowe.

W ramach poszczególnych działań ogłaszano konkursy tematyczne, obejmujące wybrane aspekty ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, np.: „Budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów” lub „Ogólnopolskie lub ponadregionalne działania edukacyjne, kampanie informacyjno-promocyjne, imprezy masowe oraz konkursy i festiwale ekologiczne” czy „Ochrona gatunków i siedlisk in-situ”.

Dokumenty konkursowe, zamieszczane na stronie internetowej określały warunki naboru wniosków. I tak, dla wszystkich działań minimalna wartość projektu to 400 tys. PLN, a w przypadku przejść dla dużych i średnich ssaków w ramach działania 5.2 i kampanii informacyjno-promocyjnych oraz imprez masowych w ramach działania 5.4 minimalną wartość projektu określono na 2 mln PLN.

Procedura naboru i oceny wniosków miała charakter dwustopniowy.

Na pierwszym etapie Wnioskodawcy składali, zgodnie z wymogami konkursu, Wniosek o dofinansowanie wraz z Planem Realizacji Przedsięwzięcia, który stanowił odpowiednik studium wykonalności i zawie-

rał uproszczony harmonogram projektu oraz ograniczoną do minimum liczbę pozostałych załączników, obejmujących głównie oświadczenia i deklaracje Wnioskodawcy. Na drugim etapie Wnioskodawcy, których projekty znalazły się na liście rankingowej jako projekty podstawowe (rekomendowane do dofinansowania) zapraszani byli do złożenia pełnej dokumentacji projektowej. Tego typu procedura pozwala na wyeliminowanie wniosków, które nie spełniają kryteriów formalnych oraz mają niską wartość merytoryczną, bez narażania Wnioskodawców na nadmierne koszty związane z przygotowaniem pełnej dokumentacji.

Jak wykazują badania prowadzone w ramach ewaluacji wdrażania V priorytetu POIiŚ większość beneficjentów pozytywnie oceniła kryteria merytoryczne oraz dwustopniową procedurę oceny projektów.

Ponadto, aby zapewnić niezależność i obiektywizm, na pierwszym etapie oceny każdy projekt był oceniany niezależnie przez członków Grupy Roboczej ds. Oceny Projektów, w skład której wchodził pracownicy CKPŚ, eksperci zewnętrzni wyłonieni w drodze otwartego naboru oraz w wypadku projektów ubiegających się także o dofinansowanie ze środków NFOŚiGW – eksperci NFOŚiGW.

Ekspertki podczas spotkań Grupy Roboczej ds. Oceny Projektów mogli dyskutować nt. ocenianych projektów oraz formułować rekomendacje dotyczące ich przyszłej realizacji, w tym określenia kierunków aktualizacji i uszczegółowienia opisu projektu, harmonogramu realizacji projektu oraz wskaźników.

Należy podkreślić, że system wdrażania zastosowany przez Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych w odniesieniu do środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego jest unikatowy ze względu na:

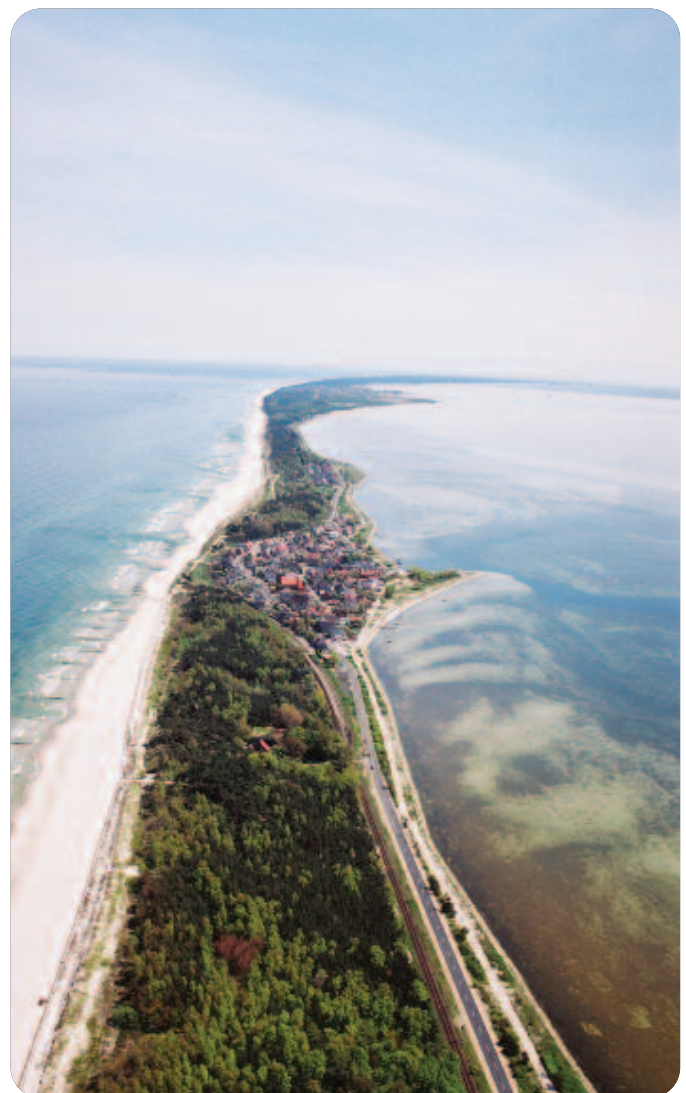
1. możliwość współfinansowania projektów przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz wspólną ścieżkę oceny wniosków o dofinansowanie i wniosków o płatność, w efekcie czego beneficjent ma zapewnione do 100% dofinansowania projektu składając jeden wspólny

wniosek o dofinansowanie, a następnie równolegle w dwóch instytucjach rozlicza projekty na podstawie tej samej dokumentacji,

2. dwustopniową procedurę oceny – szczegółowa dokumentacja projektowa przedkładana jest dopiero po ocenie merytorycznej I stopnia, w którą zaangażowani są niezależni eksperci zewnętrzni,

3. brak konieczności posiadania przez beneficjenta pełnej dokumentacji na etapie podpisania umowy (np. projekt techniczny, pozwolenie na budowę, które mogą być złożone po podpisaniu umowy o dofinansowanie, zgodnie z przedłożonym harmonogramem),

4. możliwość finansowania projektu ze środków zaliczki do poziomu 95% wydatków kwalifikowalnych.

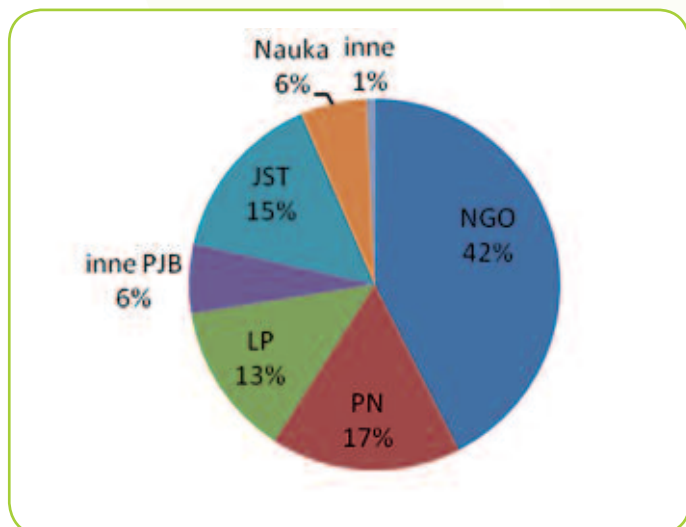
Fot. A. Demczak

STAN WDRAŻANIA V PRIORYTETU POIŚ

W latach 2008-2012 do Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych wpłynęło łącznie 447 projektów. W ramach 18 ogłoszonych konkursów, wpłynęło 437 wniosków o dofinansowanie. Dodatkowo, z listy projektów rekomendowanych do dofinansowania przez Ministerstwo Środowiska, złożono 10 wniosków indywidualnych, dla których kwota dofinansowania stanowi 14% alokacji.

Poniżej przedstawiono procentowy udział poszczególnych podmiotów, które złożyły do Instytucji Wdrażającej, tj. CKPŚ, wnioski o dofinansowanie działań w ramach V priorytetu POIŚ.

Wykres: Projekty złożone do CKPŚ w ramach V Priorytetu POIŚ w latach 2008-2012

Należy podkreślić, że spośród wszystkich wniosków 42% to projekty złożone przez **organizacje pozarządowe (NGO)**, kolejną liczną grupą są **państwowe jednostki budżetowe (w tym parki narodowe – PN i inne jednostki budżetu państwa – PJB) – 23%**, a także **jednostki organizacyjne Lasów Państwowych (LP) – 13%**. Również liczną grupę wśród aplikujących o środki w ramach V priorytetu stanowią **jednostki samorządu terytorialnego (JST) – 15%** oraz **jednostki naukowo-badawcze i szkoły wyższe – 6%** (Nauka).

Wnioskowane dofinansowanie dla projektów konkursowych wyniosło łącznie 930 mln PLN i prawie trzykrotnie przekroczyło dostępną alokację.

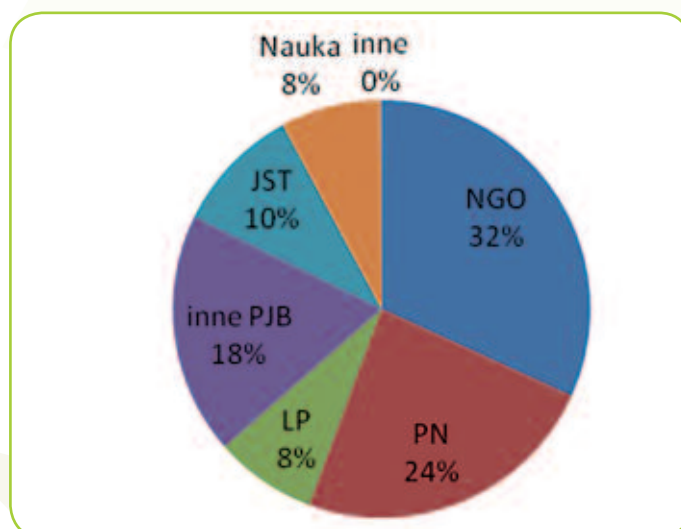

Fot. Mi. Hławiczka

Ponad połowa złożonych projektów dotyczyła działań w zakresie ochrony siedlisk i zachowania bioróżnorodności.

Biorąc pod uwagę wartość wnioskowanej kwoty ogółem, w stosunku do dostępnej alokacji na działanie, największą popularnością cieszyły się działania z zakresu edukacji ekologicznej, gdzie wartość wnioskowanego dofinansowania niemal czterokrotnie przewyższyła wartość alokacji.

177 projektów (zarówno konkursowych, jak i indywidualnych) pozytywnie ocenionych na etapie oceny merytorycznej I stopnia, znalazło się na listach rankingowych, co oznacza, że zostały one rekomendowane do dofinansowania. Łączna wartość tych projektów wynosiła ponad 400 mln PLN. Poniżej przedstawiono procentowy podział środków pomiędzy poszczególne typy beneficjentów, które aplikowały o środki z EFRR.

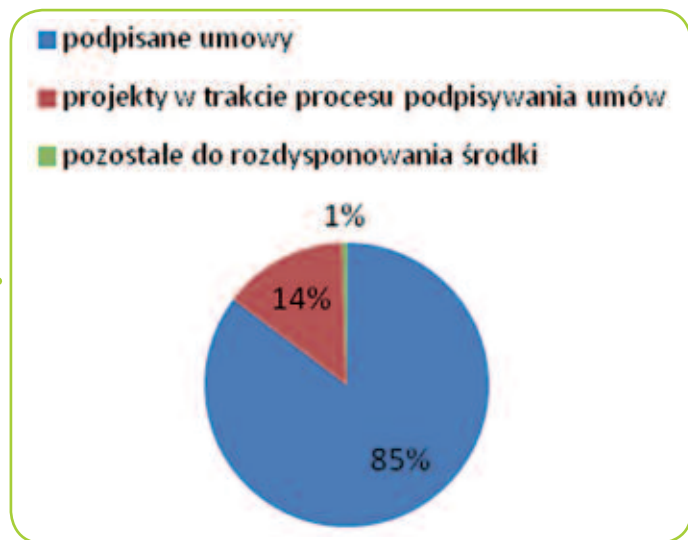

Wykres: Projekty rekomendowane do dofinansowania po ocenie merytorycznej I stopnia (wartość)

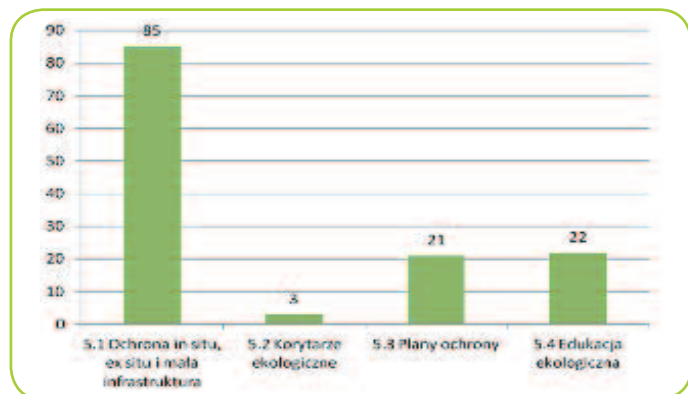
Najwięcej, bo aż o 42% środków z alokacji na V priorytet, wystąpiły **państwowe jednostki budżetowe (łącznie PJB i Parki Narodowe)**, o 32% **organizacje pozarządowe (NGO)** i o ok. 8-10% **jednostki samorządu terytorialnego (JST)**, **jednostki naukowo-badawcze i szkoły wyższe (Nauka)** oraz **jednostki organizacyjne Lasów Państwowych (LP)**.

WYKORZYSTANIE ALOKACJI, PODPISANE UMOWY

W wyniku pozytywnej oceny merytorycznej II stopnia podpisano 131 umów o dofinansowanie (stan na dzień 30 sierpnia 2012 roku), a tym samym z dostępnej dla V priorytetu POIiŚ alokacji zakontraktowano ponad 85% środków. Ponadto, w ocenie jest jeszcze 30 projektów (w tym wnioski z konkursów z 2012 roku), które

Wykres: Wykorzystanie alokacji w ramach V Priorytetu POIiŚ, stan na 30.08.2012 r.

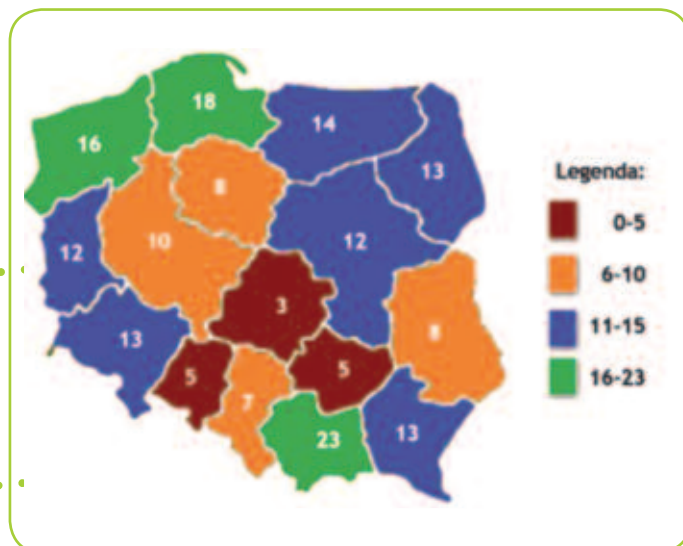
Wykres: Liczba podpisanych umów w podziale na działania

pozytywny wynik będzie podstawą do podpisania kolejnych umów, na kwotę ok. 51 mln zł. Poniżej przedstawiono wykres prezentujący wykorzystanie alokacji.

OBSZAR REALIZACJI PROJEKTÓW

Projekty współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego realizowane są na obszarze całego kraju, przy czym należy podkreślić, że przeważająca część z nich, to projekty o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym.

Poniżej przedstawiamy mapę poglądową prezentującą liczbę projektów realizowanych w danych województwach.

Wykres: Liczba projektów realizowanych na terenie poszczególnych województw

GATUNKI OBJĘTE DZIAŁANAMI OCHRONNYMI

Zgodnie z założeniami V priorytetu POIiŚ, projekty otrzymujące dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego powinny mieć **strategiczny charakter**, czyli **realizować cele dokumentu strategicznego** przyjętego przez Radę Ministrów lub inny właściwy podmiot na poziomie krajowym (np. *Strategia Rozwoju Kraju 2007 - 2015*, *Polityka Ekologiczna Państwa*, *Krajowa Strategia Ochrony i Umiarkowanego Użytkowania Różnorod-*

ności Biologicznej) oraz dokumentu strategicznego na poziomie UE (np. *Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007-2013*, **Dyrektywa Siedliskowa**, **Dyrektywa Ptasia**, *Szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego*, **Plan działań: Powstrzymanie spadku różnorodności biologicznej do roku 2010 i w latach następnych**).

A zatem przy ocenie wniosków aplikujących o środki z EFRR, brano pod uwagę liczbę i status gatunków, a także rangę obszarów, które miały zostać objęte działaniami ochronnymi w ramach projektów. **Priorytetowo traktowane były projekty dotyczące obszarów Natura 2000.**

W efekcie najliczniej reprezentowaną grupą systematyczną w projektach realizowanych w ramach V priorytetu POIiŚ są rośliny (240 gatunków w ramach 19 projektów, tab. 1.). Spośród zwierząt najczęściej poddawane ochronie są ptaki (47,5%), głównie występujące na zagrożonych siedliskach objętych projektami, oraz ssaki (15,8), na ogół obejmowane indywidualnymi działaniami ochronnymi. Żaden projekt nie koncentruje się na ochronie grzybów, ani nie wyróżnia tej grupy systematycznej jako występującej na obszarze realizacji projektu.

Gatunkami objętymi działaniami ochronnymi w ramach największej liczby projektów POIiŚ są:

- **rosiczka okrągłolistna** (5 projektów, w tym 4 ukierunkowane na ochronę cennych siedlisk przyrodniczych i 1 bank genów roślin karkonoskich),

Fot. R. Staniko

- **żubr** (4 projekty ukierunkowane na ochronę żubra, w tym 1 ogólnopolski, a pozostałe dzielące między siebie obszar kraju na: część północno-wschodnią, północno-zachodnią i południową),

- **żółw błotny** (objęty indywidualnymi zabiegami ochronnymi w ramach 3 projektów, na obszarze województw mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego i lubelskiego),

Fot. A. Kotowicz

- **traszka grzebieniasta** (4 projekty, z których 1 jest ukierunkowany na ochronę płazów na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego, a pozostałe na ochronę cennych siedlisk przyrodniczych),
- motyle: **modraszek telejus** i **czerwończyk nieparek** (po 4 projekty), **modraszek nausitos** i **przeplatka aurinia** (po 3 projekty) – w tym 2 projekty ukierunkowane na ochronę siedlisk motyli, obejmujące województwa dolnośląskie, opolskie i lubelskie.

Fot. Gawlik

Fot. A. Wilińska

Gatunki objęte działaniami ochronnymi znajdują się zarówno na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce, jak i w Czerwonej Księdze Gatunków Zagrożonych IUCN.

Najczęściej obejmowane ochroną są siedliska leśne i torfowiska, a wśród nich:

- torfowiska przejściowe i trzęsawiska,
- torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą,

Grupy systematyczne	siedliska	rośliny	zwierzęta	ptaki	ssaki	owady	płazy	ryby	gady	mięczaki
Łączna liczba gatunków / siedlisk objętych działaniami ochronnymi	50	240	101	48	16	12	11	10	2	2

Tab. 1. Gatunki występujące na obszarze realizacji projektów

- torfowiska wysokie zdegradowane, zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji,
- bory i lasy bagienne,
- łągi olszowe i jesionowe.

Wyżej wymienione siedliska są objęte ochroną obszarową sieci Natura 2000 na mocy Dyrektywy Siedliskowej.

Siedliska	las	siedliska morskie	obszary wodno-błotne	murawy lub łąki	wody śródlądowe	wrzosowiska lub ziołorośla
powierzchnia objęta działaniami ochronnymi (ha)	21 975	14 712	8 877	7 529	2 786	340

Tab. 2. Szacunkowa wartość powierzchni siedlisk, na obszarze których realizowane są projekty.

Pod względem powierzchni (tab. 2.) na pierwszym miejscu również są siedliska leśne (21 975 ha), natomiast na drugim – morskie (14 712 ha), objęte działaniami ochronnymi w ramach jednego projektu dotyczącego Zatoki Puckiej. Torfowiska stanowią szacunkowo 90% powierzchni obszarów wodno-błotnych objętych projektami V PO LiŚ, zajmujących 8 877 ha.

PRZYKŁADOWE PROJEKTY REALIZOWANE ZE ŚRODKÓW EFRR

Prezentujemy poniżej modelowe przykłady projektów finansowanych ze środków V priorytetu PO LiŚ. Są wśród nich projekty realizowane przez państwowe jednostki budżetowe, organizacje pozarządowe, jednostki Lasów Państwowych i jednostki samorządu terytorialnego.

Projekty Karkonoskiego Parku Narodowego

Wszystkie projekty realizowane przez Karkonoski Park Narodowy (tu prezentujemy dwa z nich) stanowią uzupełniające się wzajemnie elementy, dążące do osiągnięcia wspólnego, długofalowego celu przywrócenie takiego stanu siedlisk, w którym ingerencja człowieka w przyrodę zostanie ograniczona do niezbędnego minimum lub całkowicie wyeliminowana. Projekty te stanowią planową, systematyczną kontynuację wcześniejszych działań i otwierają drogę do

dalszych etapów odtwarzania i ochrony ekosystemów Parku.

Ponadto Karkonoski Park Narodowy, otwarty na współpracę z innymi podmiotami, realizuje liczne przedsięwzięcia w ścisłej współpracy z Leśnym Bankiem Genów Kostrzyca. Nie są to jednak projekty partnerskie. Beneficjenci wypracowali metodę planowania i realizacji uzupełniających się wzajemnie projektów, z których każdy osobno uzyskuje dofinansowanie. Taka forma podziału zadań i odpowiedzialności ułatwia realizację złożonych zadań,

w które zaangażowane jest wiele podmiotów, a także sprzyja wymianie doświadczeń. W rezultacie projekty uzyskują lepsze efekty i pojawia się możliwość wprowadzania kompleksowych, ogólnokrajowych rozwiązań dla ochrony gatunków i siedlisk.

Tytuł projektu

Kompleksowa ochrona ekosystemów leśnych w Karkonoskim Parku Narodowym

Typ projektu

Ochrona gatunków i siedlisk in situ

Tło projektu

Nieodpowiednia gospodarka leśna i antropopresja doprowadziły do zmiany składu gatunkowego siedlisk karkonoskich lasów. Zmiany te przyczyniły się nie tylko do różnic gatunkowych i wiekowych rosnących tam drzew, wpłynęły także na skład gatunkowy i liczebność fauny. Zmiany w składzie gatunkowym zarówno flory jak i fauny pociągają za sobą głębsze konsekwencje: zmiany stosunków wodnych i glebowych.

Fot. R. Rapala

Cele

- przywrócenie właściwego składu gatunkowego siedlisk kwaśnej buczyny górskiej i borów jodłowo-świerkowych
- przywrócenie właściwej struktury przestrzennej tych siedlisk
- poprawa warunków bytowania rzadkich gatunków fauny i flory (w tym 13 zagrożonych gatunków)
- ograniczenie możliwości przemieszczania się ludzi poza wyznaczonymi ścieżkami

Opis

W celu przywrócenia naturalnego stanu przyrody w Karkonoskim Parku Narodowym, planuje się odbudowę zniekształconych siedlisk kwaśnej buczyny górskiej, borów jodłowo-świerkowych i górnoregłowej świerczyny sudeckiej. Przywrócenie właściwego składu gatunkowego i wiekowego drzewostanu ochroni glebę i poprawi warunki bytowania dla flory i fauny charakterystycznej dla tych terenów. W celu ograniczenia antropopresji przewidziana jest modernizacja ścieżek dydaktycznych na długości 12 km oraz budowa 800 m drewnianych kładek dla ukierunkowania ruchu turystycznego.

Oczekiwane rezultaty

- zachowanie bioróżnorodności i złożoności układów ekologicznych
- zabezpieczenie siedlisk przed degradacją i zanikaniem gatunków na powierzchni 320 ha
- wprowadzenie ok. 286 tys. szt. sadzonek drzew m.in. jodły pospolitej, buka, klonu jawora, lipy drobnolistnej, grabu, dębu szypułkowego, wierzby śląskiej, wierzby lapońskiej

Czas realizacji projektu: 2009-2012

Wartość: 6,6 mln zł

Dofinansowanie UE: 5,5 mln zł

Więcej o projekcie

www.kpnmab.pl

Fot. Archiwum KPN

Tytuł projektu

Ochrona najcenniejszych ekosystemów Karkonoskiego Parku Narodowego. Modernizacja Ścieżki nad regłami.

Typ projektu

Budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów

Tło projektu

Na obszarze Karkonoskiego Parku Narodowego wytyczonych jest 117,6 km szlaków turystycznych, co daje średnią gęstość szlaków – 2,8 km/km² – jest to najwyższa średnia wśród wszystkich polskich parków narodowych.

Obszar objęty projektem to część Karkonoszy przez którą przebiega zielony szlak turystyczny. Teren ten stanowi niezwykle cenną mozaikę siedlisk o dużym znaczeniu dla ochrony przyrody, dlatego konieczne jest zminimalizowanie negatywnego oddziaływania osób użytkujących szlak na otaczające gatunki i siedliska roślinne. Główne zagrożenia wynikające z nadmiernego ruchu turystycznego to: procesy erozyjne, wydeptywanie roślinności, zakłócanie naturalnego spływu wód, wprowadzanie gatunków obcych dla flory Karkonoszy, zaśmiecanie.

Cele

- odtworzenie różnorodności biologicznej oraz złożoności układów ekologicznych w bezpośrednim otoczeniu szlaku
- zabezpieczenie przed degradacją i zanikaniem gatunków o dużej randze ekologicznej
- ograniczenie procesów erozyjnych oraz przywró-

cenie właściwych stosunków wodnych

- zwiększenie areалу powierzchniowego zajmowanego przez zagrożone siedliska oraz właściwe dla nich gatunki fauny i flory
- podniesienie bezpieczeństwa i kultury zwiedzania, podniesienie świadomości ekologicznej i uwrażliwienie na potrzeby ochrony

Opis

Powierzchnia obszaru objętego projektem wynosi 196 ha, z czego 107 ha (54%) obejmuje siedliska wymienione w dyrektywie siedliskowej (92/43/EWG), są to: sudeckie zarośla kosodrzewiny, ziołorośla subalpejskie i reglowe, górskie torfowiska przejściowe i trzęsawiska, górskie piargi krzemianowe, acydofilne bory górnoreglowe, ściany skalne i urwiska krzemianowe porośnięte roślinnością. W projekcie przewiduje się podjęcie następujących działań: zabudowa przeciwozyjna szlaku turystycznego i jego bezpośredniego sąsiedztwa, przeciwdziałanie wydeptywaniu cennych zbiorowisk roślinnych, zmiana przebiegu szlaku w celu ochrony zbiorowisk roślinnych Małego Śnieżnego Kotła, odtworzenie właściwego składu gatunkowego przekształconych zbiorowisk, restytucja rzadkich i zagrożonych gatunków, wzbogacanie bioróżnorodności w oparciu o miejscowe ekotypy roślin, edukacja ekologiczna.

Oczekiwane rezultaty

- oczyszczenie ponad 196 ha Parku z gatunków obcych
- modernizacja ok. 9 km szlaków turystycznych
- ograniczenie antropopresji na powierzchni 1440 m², a w rezultacie zachowanie właściwego stanu ochrony ekosystemów KPN na powierzchni ponad 190 ha

Czas realizacji projektu: 2009-2011

Wartość: 3,1 mln zł

Dofinansowanie UE: 2,6 mln zł

Więcej o projekcie

www.kpnmab.pl

Tytuł projektu

Ochrona najcenniejszych gatunków flory Karkonoskiego Parku Narodowego - Żywy Bank Genów Jagniątków

Typ projektu

Ochrona gatunków ex situ, ochrona zasobów genowych

Tło projektu

Szata roślinna Karkonoszy ma walory niepowtarzalne w skali europejskiej. Długa historia rozwoju roślinności od czasu zlodowaceń, jak też wpływ wilgotnego klimatu oceanicznego sprawiły, że wykształciły się tutaj osobliwe w skali Średniogórza

Fot. R. Rapala

Europejskiego zbiorowiska roślinne, które łączą w sobie składniki alpejskie, arktyczne, północne i oceaniczne. Niestety antropopresja wywierana na te ekosystemy powoduje spadek ich różnorodności biologicznej. W przeszłości podstawowym problemem była działalność człowieka, obecnie są to skażenia środowiska ze źródeł wewnętrznych. Prowadzą one do zanieczyszczenia atmosfery dymami, pyłami i gazami, a zwłaszcza do eutrofizacji siedlisk i nadmiernego rozwoju zbiorowisk i roślin synantropijnych wokół schronisk i innych budynków, skąd mogą rozprzestrzeniać się do naturalnych fitocenz.

Cele

- zachowanie zasobów genowych w postaci archiwów genetycznych
- odtwarzanie różnorodności biologicznej poprzez reintrodukcję

- wspieranie procesu odtwarzania siedlisk kwaśnej buczyny, borów jodłowo-świerkowych oraz górnoreglowej świerczyny sudeckiej
- zachowanie zasobów genowych rzadkich i zagrożonych roślin w postaci żywego banku genów, a także wzbogacenie zasobów genowych gatunków występujących na izolowanych stanowiskach

Opis

W ramach projektu prowadzone są następujące działania: zbiór nasion i części roślin do przechowywania długoterminowego, namnażanie gatunków roślin w gruncie oraz warunkach kontrolowanych, wzbogacanie różnorodności biologicznej w oparciu o miejscowe ekotypy roślin, tworzenie archiwów genetycznych, produkcja nasion i sadzonek do wprowadzania gatunków w stanowiska naturalne, opracowanie programu restytucji najbardziej zagrożonych gatunków flory, monitoring stanowisk naturalnych zagrożonych gatunków, edukacja ekologiczna.

Oczekiwane rezultaty

- wyhodowanie 10 tysięcy osobników roślin zielnych
- wyhodowanie 140 tysięcy sadzonek drzew i krzewów leśnych
- 4 namioty do produkcji szkółkarskiej i zielnej, 9 namiotów z systemem odwadniania
- zgromadzenie w archiwum genetycznym 50 rodów sosny zwyczajnej ekotypu naskalnego
- przekazanie 120 prób z Leśnego Banku Genów Kostrzyca do hodowli ex vitro
- zebranie 88 prób nasion i części roślin ze stanowisk naturalnych i 100 prób nasion pobranych z namiotów szkółkarskich

Czas realizacji projektu: 2010-2013

Wartość: 2,3 mln zł

Dofinansowanie UE: 2,0 mln zł

Więcej o projekcie

www.kpnmab.pl

Inne ciekawe projekty finansowane z EFRR

Tytuł projektu

Restytucja roślinności torfowiskowej na zdegradowanych torfowiskach wysokich województwa pomorskiego

Beneficjent

Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego

Typ projektu

Ochrona gatunków i siedlisk in situ

Fot. A. Krupa

Tło projektu

Przedmiotem projektu są zdegradowane torfowiska wysokie województwa pomorskiego, na których zakończono przemysłowe wydobywanie torfu. Torfowiska stanowią cenne siedliska, na których licznie występują gatunki fauny lądowej jak i słodkowodnej podlegające ochronie. Torfowiska przemysłowe charakteryzują się specyficznymi warunkami siedliskowymi uniemożliwiającymi lub znacznie utrudniającymi spontaniczną regenerację roślinności torfowiskowej. Aby odtworzyć roślinność na tego typu siedliskach, niezbędne jest wprowadzenie diaspor gatunków torfowiskowych, w szczególności mchów torfowców.

Teren torfowisk objętych projektem to obszary Natura 2000, które powinny być poddane czynnej ochronie w celu przywrócenia właściwych cech abiotycznych, biocenotycznych oraz funkcjonalnych.

Cele

- powstrzymanie degradacji siedlisk wysokotorfowiskowych
- podniesienie poziomu wody gruntowej i zwiększenie uwilgotnienia powierzchni torfowiska
- poprawa fizycznych i mikrobiologicznych cech podłoża torfowego
- zasiedlenie powierzchni poeksploatacyjnych przez gatunki torfotwórcze
- zwiększenie różnorodności i poprawa struktury ekologicznej powierzchni torfowiska

Opis

Podstawowym działaniem projektu jest reintrodukcja 4 gatunków roślin torfowiskowych charakteryzujących się wysoką zdolnością do zasiedlania wyrobisk pokopalnianych (wełnianki pochwowej oraz mchów: torfowca błotnego, t. szpiczastolistnego, t. Russowa). Istotnym działaniem jest przywrócenie właściwego uwodnienia torfowisk poprzez zlikwidowanie części rowów odwadniających wyrobiska.

Projekt realizowany jest na terenie wyrobisk po przemysłowej eksploatacji torfu, na torfowiskach: Czarne Bagno i Żarnowska w województwie pomorskim.

Oczekiwane rezultaty

- przywrócenie i zapewnienie ochrony właściwego stanu ekosystemów na obszarze 5,4 ha
- wprowadzenie 4 gatunków torfowiskowych biorących udział w sukcesji wtórnej na wyrobiskach
- polepszenie warunków wodnych, trwałe osiedlenie się i dalszy rozwój introdukowanych gatunków roślin na obszarach objętym projektem. W kolejnych latach oczekuje się spontanicznej sukcesji innych gatunków typowych dla torfowisk wysokich i stopniowe odtwarzanie biocenoz torfotwórczych

Czas realizacji projektu: 2009-2012

Wartość: 539 tys. zł

Dofinansowanie UE: 458 tys. zł

Więcej o projekcie

www.frug.ug.edu.pl

Tytuł projektu

Ochrona podkowca małego w Polsce

Beneficjent

POLSKIE TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ PRZYRODY „PRO NATURA”

Typ projektu

Ochrona gatunków i siedlisk in situ

Tło projektu

Podkowiec mały to jeden z najmniejszych krajowych nietoperzy. Jego liczebność zarówno w Polsce jak i w Europie drastycznie spada. Liczba odpowiednich

Fot. R. Szkuclarek

schronień dla kolonii rozrodczych maleje. Hibernujące zimą nietoperze są często niepokojone, ich żerowiska i trasy przelotów są niszczone, a wiedza o miejscach występowania podkowca jest niedostateczna.

Cele

- zachowanie populacji podkowca małego w Polsce i stworzenie warunków do wzrostu jej liczebności
- zabezpieczenie stanowisk zimowych
- rekonstrukcja ciągów komunikacyjnych nietoperzy
- opracowanie systemu kontroli i opieki nad stanowiskami podkowca małego

Opis

Chcąc poprawić sytuację podkowca małego w Polsce, należy zapewnić mu odpowiednie warunki siedliskowe.

W ramach projektu zabezpieczane są schronienia kolonii letnich poprzez przyjazne dla nietoperzy remonty strychów w 10 budynkach zabytkowych obiektów sakralnych zamieszkałych przez kolonie podkowca małego. Zabezpieczonych zostanie także 17 miejsc zimowania podkowca, poprzez montaż odpowiednich krat. Uzupełnienie luk w korytarzach przelotowych przez nasadzenia drzew i krzewów, umożliwi migracje dla 8 kolonii nietoperzy. Inwentaryzacja, monitoring i stała opieka nad stanowiskami nietoperzy pozwoli ocenić efekty projektu. Chroniąc podkowca ochronimy wszystkie gatunki nietoperzy korzystające z podobnych schronień i środowisk (w tym niezwykle rzadkie: nocka dużego i łydkowłosego). Projekt zwróci uwagę ludzi na znaczenie tych owadożernych zwierząt w środowisku.

Oczekiwane rezultaty

- zachowane ok. 80% znanych obecnie kolonii rozrodczych podkowca małego czyli min. 64 stanowiska
- z obszaru 36 powiatów zebrane zostaną informacje o stanowiskach podkowca małego, które pozwolą na uzupełnienie zapisów planu ochrony
- zwrócenie uwagi ludzi na znaczenie tych owadożernych zwierząt w środowisku

Poprawa warunków bytowania podkowca wiąże się z remontami i modernizacją cennych kulturowo, często zabytkowych obiektów, głównie starych kościołów i cerkwi. Wszystkie prace (w tym: wymiana i konserwacja pokryć dachowych, instalowanie platform na guano, odtwarzanie ciągów nasadzeń) uwzględniają zarówno potrzeby nietoperzy, jak i konieczność ochrony zabytków przed zniszczeniem oraz utrzymanie ich walorów estetycznych i historycznych, przez co projekt przyczynia się do zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Czas realizacji projektu: 2009-2013

Wartość: 9 mln zł

Dofinansowanie UE: 8 mln zł

Więcej o projekcie

www.pronatura.org.pl

Tytuł projektu

Kanalizacja ruchu turystycznego na obszarze Natura 2000 w Puszczy Sandomierskiej

Beneficjent

Nadleśnictwo Kolbuszowa

Typ projektu

Budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów

Tło projektu

Puszcza Sandomierska położona jest między dużymi aglomeracjami miejskimi (Rzeszów, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Mielec), przez co narażona jest na bardzo dużą presję ze strony ich mieszkańców. Bardzo licznie uprawiana jest tutaj turystyka weekendowa i wakacyjna. W związku z obserwowanym zwiększającym się ruchem turystycznym Nadleśnictwa rozpoczęły działania zmierzające do właściwego ukierunkowania ruchu turystycznego. Powstało kilkanaście ścieżek przyrodniczych, wyznaczono kilkanaście kilometrów szlaków rowerowych, zlokalizowano kilkanaście „Zielonych klas” i parkingów. W związku ze zwiększającą się turystyką rowerową i pieszą konieczne jest dalsze rozwijanie małej infrastruktury turystycznej.

Cele

- ochrona kraski, biegacza, pachnicy dębowej, jelonka rogacza, kozioroga dobosza, i orlika krzykliwego poprzez skierowanie turystów w miejsca oddalone od obszarów występowania ww. gatunków

Fot. B. Peret

- zachowanie i wzrost populacji oraz stanowisk kraski poprzez monitoring, wywieszanie i czyszczenie skrzynek lęgowych, wstawienie czatowni na zrębach zupełnych
- ochrona stanowisk pachnicy dębowej poprzez uznanie drzew zasiedlonych jako pomniki przyrody, ogrodzenie miejsc występowania, wykładanie drewna
- ograniczenie wjazdów do miejsc cennych przyrodniczo poprzez przekopanie nielegalnych przejazdów, ustawianie rogatek leśnych, wywieszanie tablic informacyjnych

Opis

Realizacja projektu opiera się na modernizacji i budowie ścieżek rowerowych, przyrodniczych, parkingów, miejsc odpoczynku. Obiekty te zlokalizowane są na terenach leśnych, w okolicach aglomeracji miejskich, przy miejscach odpoczynku, postoju pojazdów. W miejscach tych, postawiono tablice informacyjne dotyczące zachowania się w lesie oraz walorów przyrodniczych na danym terenie, a także wiaty (zadaszenia) ze stołami, ławkami oraz paleniskiem. Na trasie ścieżek zlokalizowano przystanki tematyczne dotyczące elementów przyrody i ich ochrony. Ścieżki wykonano w oparciu o istniejące rozwiązania i metody, gdyż są one adekwatne do istniejących warunków terenowych i przyrodniczych, i w pełni spełniają potrzeby ludzi uprawiających turystykę w regionie.

Oczekiwane rezultaty

- ukierunkowanie ruchu turystycznego w celu ochrony cennych zasobów przyrodniczych, a przez to zapewnienie ochrony właściwego stanu ekosystemów na powierzchni prawie 130 tys. ha
- budowa 2 nowych i modernizacja 16 ścieżek rowerowych
- budowa 12 małych parkingów
- wywieszenie 85 budek lęgowych dla ptaków

Czas realizacji projektu: 2007-2011

Wartość: 2,4 mln zł

Dofinansowanie UE: 2,0 mln zł

Więcej o projekcie

www.krosno.lasy.gov.pl

Tytuł projektu

Wsparcie restytucji i ochrony ssaków bałtyckich w Polsce

Beneficjent

WWF Polska Światowy Fundusz Na Rzecz Przyrody

Typ projektu

Ochrona gatunków i siedlisk in situ

Tło projektu

Projekt skupia swe działania na dwóch gatunkach ssaków morskich tj.: foka szarej i morświnie. Populację fok szarych w Bałtyku tworzy około 20 tysięcy

Fot. D. Bógdaj

cy osobników, jednak nie odnotowano obecności fok na południowym Bałtyku od Litwy po Niemcy w granicach ich historycznych siedlisk. Aktualne obserwacje potwierdzają brak rozrodów i rekolonizacji polskich brzegów Bałtyku. W przypadku morświna, oszacowanie populacji gatunku jest trudne, jednak statystyki rybackie i doniesienia o obecności morświnów wskazują na drastyczny spadek ich liczebności.

Brak zdecydowanych działań uniemożliwi przywrócenie populacji foki szarej na polskim wybrzeżu, a w przypadku morświna może prowadzić do wyginięcia gatunku na obszarze Bałtyku.

Cele

- wsparcie restytucji i ochrony ssaków bałtyckich w Polsce, w ramach wypełnienia zobowiązań wynikających z Konwencji Helsińskiej i Konwencji

Bońskiej (Porozumienia ASCOBANS)

- ochrona fok i morświnów przed zagrożeniami ze strony człowieka
- stworzenie programów ochrony ssaków bałtyckich
- wzmocnienie populacji fok osobnikami urodzonymi i rehabilitowanymi przez Stację Morską Instytutu Oceanografii Uniwersytetu Gdańskiego w Helu oraz osobnikami urodzonymi w Warszawskim Ogrodzie Zoologicznym

Opis

W ramach projektu uruchomiono terenowe patrole obejmujące całe polskie wybrzeże, prowadzone są doraźne inspekcje z powietrza oraz stała audiowizualna obserwacja kluczowych ostoi fok. Takie działania pozwalają na precyzyjnie wyznaczenie zakresu i rodzaju zadań ochronnych w ramach przyszłych krajowych programów ochrony tych gatunków. W ramach projektu tworzona jest baza danych nt. ssaków bałtyckich i ich ostoi w oparciu o wyniki przeprowadzonych obserwacji.

Ważnym elementem projektu będzie reintrodukcja fok szarych prowadzona przez Stację Morską Instytutu Oceanografii Uniwersytetu Gdańskiego na rzecz m.in. odtworzenia ich lokalnych kolonii oraz usprawnienie monitoringu wprowadzonych osobników.

Oczekiwane rezultaty

- przywrócenie populacji foki szarej oraz morświna na polskim wybrzeżu
- poprawa warunków bytowania tych gatunków na ponad 1200 ha polskiego wybrzeża
- wprowadzenie do środowiska naturalnego 18 osobników pochodzących ze stada rozrodczego Stacji Morskiej IO UG
- opracowanie dokumentacji do programów ochrony foki i morświna

Czas realizacji projektu: 2009-2013

Wartość: 6,3 mln zł

Dofinansowanie UE: 4,6 mln zł

Więcej o projekcie

www.ssakibałtyckie.wwf.pl.pl

Fot. M. Rosińska

Tytuł projektu

Modernizacja infrastruktury ograniczającej nadmierną presję turystów w Rezerwacie Niebieskie Źródła

Beneficjent

Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki

Typ projektu

Budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów

Tło projektu

Rezerwat przyrody nieożywionej Niebieskie Źródła znajduje się w Dolinie Pilicy w granicach Tomaszowa Mazowieckiego. Utworzony został w 1961 r. na powierzchni 28,77 ha, a głównym przedmiotem ochrony są wywierzyska krasowe i towarzyszące im naturalne biocenozy leśne, zaroślowe, wodne i szuwarowe. W wapiennym podłożu pulsują źródła, napełniające baseny o maksymalnej głębokości 4 m. Woda wypełnia rozlewiska i kanały, a następnie odprowadzana jest poza teren rezerwatu - do Pilicy. Niekontrolowany ruch turystyczny na tym terenie powoduje dewastację krajobrazu rezerwatu.

Cele

- przywrócenie właściwego stanu obszaru chronionego wraz z zachowaniem zagrożonych wyginięciem gatunków oraz różnorodności biologicznej poprzez ich zabezpieczenie przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów
- ograniczenie (szczególnie we wschodniej części rezerwatu) i ukierunkowanie ruchu turystycznego przy głównej alei spacerowej
- stworzenie ścieżki dydaktycznej

Opis

W ramach projektu w celu ochrony rezerwatu zagrodzono i zlikwidowano nielegalne ścieżki, posadzono drzewa i krzewy rodzimych gatunków, umocniono brzeg jednego z półwyspów, wytyczono i utwardzono ścieżkę łączącą półwysp z groblą, umocniono nawierzchnię grobli spacerowej, wyznaczono w rezerwacie ścieżkę dydaktyczną poprzez ustawienie tablic informacyjnych o żyjących w nim gatunkach roślin i zwierząt. Wydano przewodnik turystyczny „Po ścieżce dydaktycznej” w języku polskim i angielskim.

Oczekiwane rezultaty

- zagrodzenie i zlikwidowanie nielegalnych ścieżek
- nasadzenie drzew i krzewów rodzimych gatunków liściastych, na łącznej długości 70 mb
- przygotowanie ścieżki dydaktycznej
- umocnienie brzegów na długości ok. 25 mb
- umocnienie nawierzchni półwyspu za pomocą żwiru na powierzchni ok. 100 m²
- utwardzenie ścieżki na skarpie od przepustu na granicy rezerwatu w Ludwikowie, wzdłuż niebieskiego szlaku turystycznego na długości ok. 70m
- wykonanie 2 podjazdów na przepuście wodnym koło Ludwikowa
- położenie siatki wzmacniającej zachodni brzeg głównej grobli spacerowej

Czas realizacji projektu: 2008-2010

Wartość: 714 tys. zł

Dofinansowanie UE: 564 tys. zł

Więcej o projekcie

www.tomaszow-maz.eu

Fot. D. Marczak

WNIOSKI KOŃCOWE / PODSUMOWANIE

W 2010 roku przeprowadzono na zlecenie Instytucji Wdrażającej - Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych - badanie ewaluacyjne dotyczące oceny modelu finansowania ochrony przyrody w ramach POIiŚ. Oto niektóre wnioski z badania ewaluacyjnego:

- zainteresowanie wnioskodawców pokrywa się z kierunkami wskazanymi jako priorytetowe w programie operacyjnym (najwięcej wniosków złożono na działanie 5.1 Ochrona gatunków i siedlisk in situ),
- największym zainteresowaniem w relacji do dostępnych środków cieszyło się działanie 5.4 Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej, a szczególnie poddziałanie 5.4.2 Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych na obszarach chronionych, gdzie wartość wnioskowanego dofinansowania znacznie przewyższała wartość alokacji, co prowadzi do wniosku, że istnieje ogromne zapotrzebowanie na dofinansowanie działań z zakresu edukacji ekologicznej; co więcej zapotrzebowanie to jest zbieżne z kierunkami zidentyfikowanymi jako priorytetowe (nacisk na edukację społeczności lokalnych),
- struktura podmiotów aplikujących o środki wskazuje, że największą grupę stanowią organizacje pozarządowe, co należy ocenić pozytywnie ze względu na podkreślaną wielokrotnie potrzebę

wzmacniania ich potencjału; natomiast największą grupę realizującą projekty stanowią państwowe jednostki budżetowe, przede wszystkim parki narodowe; trzecią co do wielkości grupą wnioskodawców są jednostki lasów państwowych,

- bardzo małe zainteresowanie realizacją projektów przyrodniczych wykazują jednostki samorządu terytorialnego (JST); ta grupa beneficjentów wymaga zaktywizowania poprzez uświadomienie korzyści płynących z dobrze zachowanych zasobów przyrodniczych,
- występuje duże zróżnicowanie regionalne realizowanych projektów, częściowo związane z różną koncentracją obszarów chronionych w granicach poszczególnych województw.

W ramach badania przeanalizowano również ofertę innych programów finansujących ochronę przyrody, które były lub są dostępne w okresie ostatniego dziesięciolecia w Polsce. Oferta V osi POIiŚ, LIFE+ oraz krajowych środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wzajemnie, komplementarnie się uzupełniają. Projekty demonstracyjne zrealizowane w ramach LIFE+ mogą stanowić inspirację dla krajowych podmiotów zainteresowanych ochroną przyrody.

Fot. Z. Grabowiecki

Wśród przedsięwzięć dofinansowanych w ramach POIiŚ na szczególną uwagę zasługują projekty kompleksowe, przy czym kompleksowość w przypadku projektów przyrodniczych może przyjmować bardzo różne formy. Wśród opisanych projektów znajdują się zarówno przedsięwzięcia, które obejmują kompleksowe działania dotyczące ochrony wybranego gatunku w skali całego kraju lub regionu, jak również projekty, które odpowiadają na najistotniejsze problemy zidentyfikowane na terenie danego województwa

lub kompleksu przyrodniczego. W ramach badania zidentyfikowano również przykłady projektów, które przyczyniają się zarówno do ochrony przyrody, jak i ochrony walorów kulturowych lub poprawy warunków dla rekreacji.

Fot. J. Tomaszewicz

Warte uwagi są również projekty charakteryzujące się programową komplementarnością w stosunku do innych działań finansowanych ze środków POIiŚ. W grupie tej znajdują się przedsięwzięcia dotyczące ochrony tego samego gatunku w różnych miejscach jego występowania (żubr, żółw błotny, cietrzew) – objęcie działaniami ochronnymi różnych populacji tego samego gatunku może przyczynić się do wzmocnienia efektów poszczególnych projektów. Podobne kompleksowe uzupełnianie się projektów widoczne jest w przypadku działania dotyczącego ochrony *ex situ* gatunków roślin, gdzie dwa projekty dotyczące ochrony *ex situ* zagrożonych gatunków roślin, uzupełniając się wzajemnie, objęły swoim oddziaływaniem powierzchnię niemal całego kraju.

Jako podsumowanie dotychczasowych doświadczeń związanych z finansowaniem działań na rzecz ochrony przyrody oraz mających na celu ograniczenie strat związanych z utratą bioróżnorodności można wymienić następujące wnioski, które mogą być pomocne w programowaniu kolejnych instrumentów finansowych:

- najlepsze efekty przynosić będzie koncentracja środków finansowych na kluczowych obszarach cennych przyrodniczo oraz kompleksowe, zintegrowane podejście do rozwiązywania zidentyfikowanych na nich problemów, np. wzmocnienie potencjału obszarów Natura 2000 poprzez kompleksowe wsparcie zarówno działań dotyczących ochrony przyrody, jak i aktywizacji społeczno-gospodarczej obszarów, w tym rozwoju zielonej

infrastruktury, stymulowania rozwoju zielonych miejsc pracy, promocji obszarów cennych przyrodniczo, etc.,

- przy tworzeniu programów finansujących przedsięwzięcia z zakresu ochrony przyrody należy pamiętać, że ich specyfika wymaga stworzenia elastycznych zasad rozliczania i wdrażania projektów (często są to projekty niestandardowe, łączące często elementy inwestycyjne z tzw. działaniami „miękkimi”),
- ogromne zainteresowanie działaniem 5.4 Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej, wskazuje na potrzebę przeznaczania

większej ilości środków na tego rodzaju działania nie tylko w ramach EFRR, ale również w ramach EFS (np. zielone miejsca pracy, rozpowszechnianie wiedzy wśród przedsiębiorców nt. korzyści ekologicznych i ekonomicznych płynących z podnoszenia efektywności energetycznej i zmian technologicznych umożliwiających oszczędności surowców wśród przedsiębiorców, promocja Eko-innowacji).

Fot. M. Wiśniewska

Fot. M. Wiśniewska